

Wprowadzenie do sieci neuronowych

dr hab. inż. Jerzy Balicki, prof. nadzw.

Sztuczne sieci neuronowe

- **Definicja ANN (ang. Artificial Neural Network)**
- **Dwie podstawowe koncepcje**
- **Rodzaje sieci neuronowych**
- **Możliwości zastosowań**

Biologiczne sieci neuronowe

Organizmy, mózgi, układy biologiczne – potrafią rozwiązywać interesujące, efektywnie niealgorytmizowalne problemy.

Układy biologiczne są zbyt skomplikowane, by modelować szczegóły ich działania.

Istnieje teoria pozwalająca na bardzo szczegółowe symulacje własności pojedynczych neuronów.

Jedynie ogólne zasady organizacji i sposobu funkcjonowania układów biologicznych neuronów mogą służyć za inspirację.

Sztuczne sieci neuronowe (ANN, Artificial Neural Networks) nie przypominają zbyt wiele biologicznych.

Rozwój ANN

- 1938 N. Rashevsky, Neurodynamika
- 1943 W. McCulloch & W. Pitts, Sieci neuronowe jako układy logiczne (progowe)
- 1949 D. Hebb, Uczenie się na poziomie synaptycznym
- 1958 F. Rosenblatt, Perceptron
J. von Neuman, The computer and the brain
- 1960 B. Widrow, M. Hoff, Adeline
- 1961 E. Caianiello, Teoria procesów myślowych
- 1967 K. Steinbuch, E. Schmitt, Macierze uczące się
- 1969 M. Minsky, S. Papert, książka „Perceptrony”
- 1973 von der Malsburg, Samoorganizacja w układzie nerwowym
- 1976 S. Grossberg, Modele rozwoju postrzegania przez mózg

Rozwój ANN

- 1977 S-I. Amari, Neuronowa teoria tworzenia się koncepcji
- 1981 J. McClelland, D. Rumelhart, Model interakcyjnej aktywacji
- 1982 J. Hopfield, Model Hopfielda
T. Kohonen, Samoorganizacja map topograficznych mózgu
- 1983 K. Fukushima, S. Miyake, T. Ito, Neokognitron
- 1984 F. Crick, Sieci i neuronalne podstawy świadomości
- 1985 D. Ackley, G. Hinton, T. Sejnowski, Maszyny Boltzmana
- 1986 D. Rumelhart, G. Hinton, R. Williams, Wsteczna propagacja
- 1987 G. Carpenter, S. Grossberg, Model ART2
C. Skarda, W. Freeman, Chaos w mózgu
C. Bachmann, L. Cooper, A. Dembo, O. Zeitouni, Model relaksacyjny pamięci skojarzeniowej
- 1988 B. Kosko, Model BAM
N. Qian, T. Sejnowski, Białka i Nettek
- 1990 T. Poggio, F. Girosi, Sieci RBF i teoria regularyzacji

Możliwości modelowania mózgu

- Matematyczne (analityczne) - ograniczone
- Elektroniczne - złożone modele, aktywna dziedzina
- Komputerowe - symulacja, najciekawsze wyniki

Jaki jest cel modelowania?

Neurony: logiczne, wielostanowe, progowe ...

ANN – liczne zastosowania techniczne, modele funkcji mózgu, neurony impulsujące lub progowe.

PDP (ang. Parallel Data Processing) rozproszone przetwarzanie danych – wszelkie modele sieciowe, niekoniecznie neuronowe.

Wiarygodność biologiczna vs. liczba neuronów sieci: im prostsze elementy, tym bardziej złożone sieci można konstruować.

Własności modeli neuronowych

Modele neuronowe to:

- podklasa modeli adaptacyjnych (ang. *adaptive systems*);
- podklasa modeli PDP opartych na przetwarzaniu rozproszonym (współbieżnym).

Sposób uczenia:

- Uczenie „nadzorowane” (*supervised*) skojarzeń par struktur wejściowych i wyjściowych.
- Uczenie się bez nadzoru (*unsupervised learning*), do wykrywania reakcji na „interesujące” sygnały, uczenie indukcyjne – uogólnianie przykładów.
- Uczenie z krytykiem lub wzmocnieniem (*reinforcement learning*), strategii postępowania na podstawie krytyki po dłuższym okresie czasu, uczenie się celowego zachowania na podstawie interakcji ze środowiskiem.

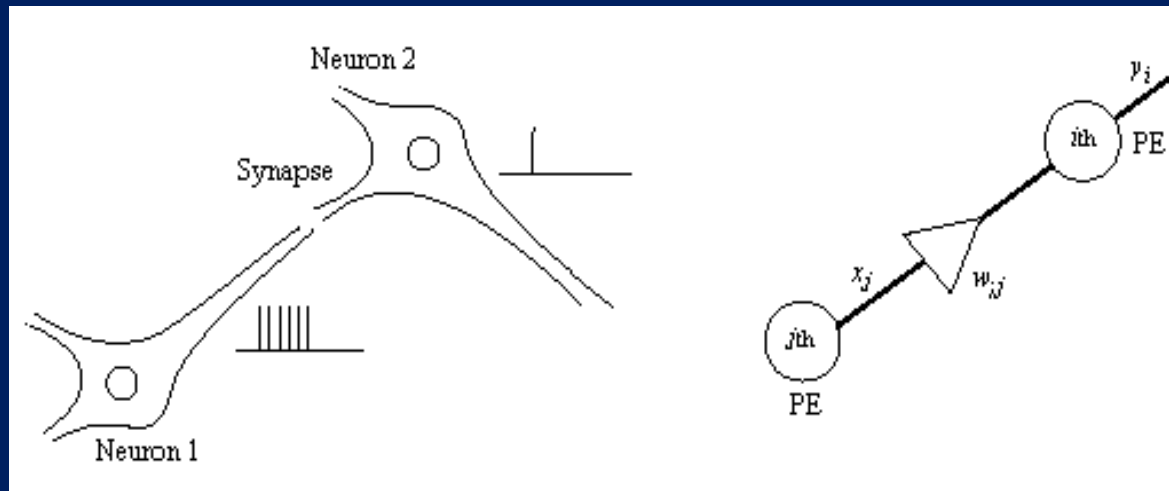
Inteligentne zachowania ANNs

1. **Autoasocjacja:** struktury przedstawiane są wielokrotnie a system ma je zapamiętać i przypomnieć sobie, gdy przedstawi się im podobne, tj. skojarzyć.
2. **Asocjacja struktur:** struktury przedstawiane są wielokrotnie, parami (X, Y), pojawienie się X ma wywołać Y.
3. **Pamięć adresowalna kontekstowo:** wydobywanie informacji nie przez znajomość miejsca, ale atrybutów informacji.
4. **Klasyfikacja (diagnoza, rozpoznanie):** przypisać do jednej z ustalonych kategorii.
5. **Detektor regularności:** struktury pojawiają się z pewnym prawdopodobieństwem i należy wykryć statystyczne regularności tworząc nowe kategorie. Nie ma nauczyciela, spontaniczne wykrywanie.
6. **Optymalne spełnianie ograniczeń:** wiele hipotez, które na raz nie mogą być prawdziwe; szukanie kompromisu.

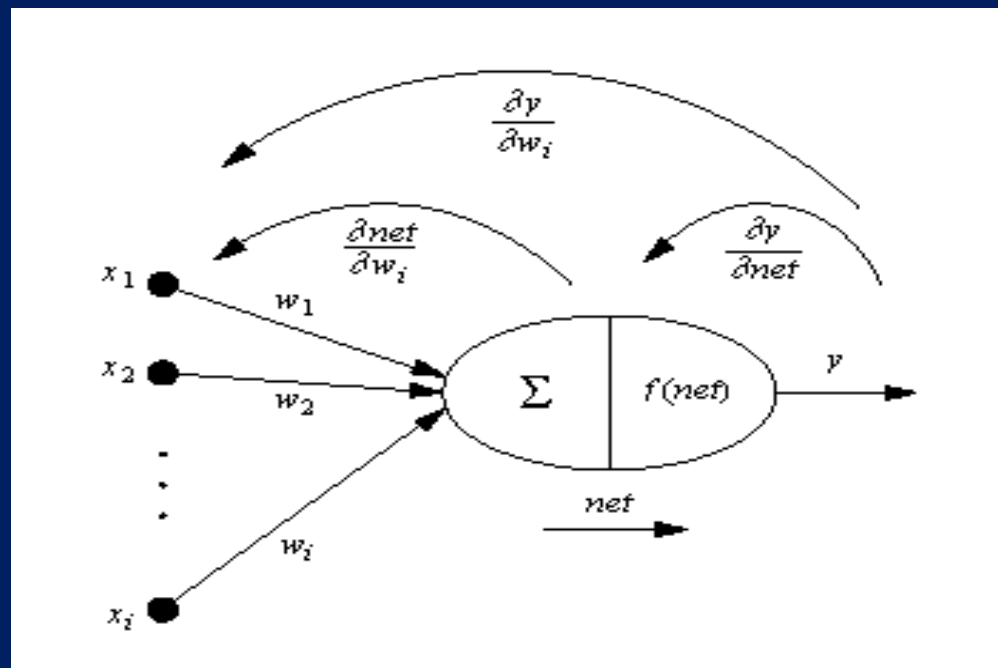

Główne aspekty modeli neuronowych

1. Sposób modelowania pojedynczego neuronu, zbiór elementów przetwarzających (PE, *processing elements*).

2. Stan aktywacji (wzbudzenia) poszczególnych neuronów.
3. Sposób aktywacji neuronów.
4. Funkcja opisująca sygnał wyjściowy elementu.

Aspekty NN

5. Sposób propagacji wzbudzeń przez sieć neuronową.
6. Topologia połączeń elementów, czyli architektury sieci.
7. Reguły modyfikacji parametrów opisujących neurony i połączenia pomiędzy nimi (reguły uczenia się).
8. Otoczenie, w którym działa sieć neuronowa.
9. Realizacja techniczna całości.

Model neuronu

Neuron n_i zbiera dochodzące do niego sygnały o_j od neuronów n_j obliczając sumę ważoną tych sygnałów, mnożąc przez W_{ij} i tworząc sumaryczny sygnał wejściowy:

$$I_i(t) = \sum_j W_{ij} o_j(t)$$

Sumowanie przestrzenne i czasowe potencjałów zgromadzonych na błonie komórkowej daje całkowitą aktywację elementu:

$$a_i(t) = F(I_i, a_i(t-1))$$

Aktywacja z progiem θ_i wzbudzenia, określa sygnał wyjściowy

$$o_i(t) = f_i(a_i, \theta_i)$$

Uczenie

Wagi synaptyczne W_{ij} zmieniają się powoli w czasie.

Reguła uczenia Hebba (1949):

$$\Delta W_{ij} = \eta a_i(t) o_j(t)$$

Ogólna reguła uczenia się (Y - sygnał nagrody):

$$\Delta W_{ij} = g(a_i(t), Y_i(t)) h(o_j, W_{ij}(t))$$

Reguła delta albo reguła Widrowa-Hoffa:

$$\Delta W_{ij} = \eta (Y_i(t) - a_i(t)) o_j(t)$$

Stosowane są także inne reguły.

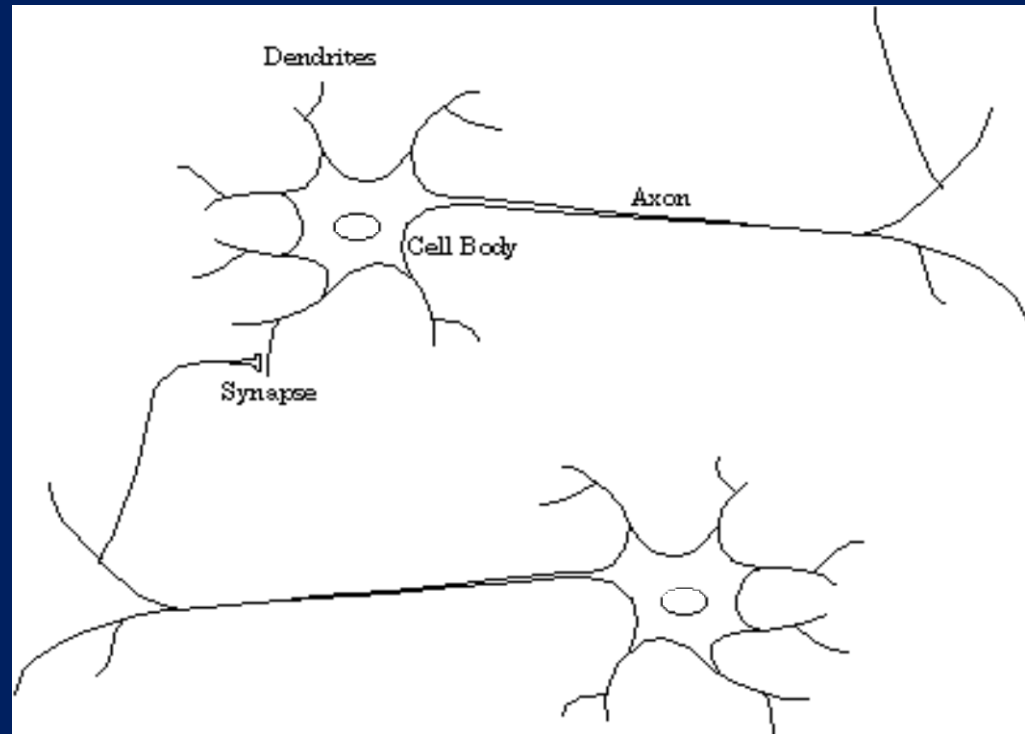

Reguła Hebba (1949)

„Kiedy akson komórki A jest dostatecznie blisko, by pobudzić komórkę B i wielokrotnie w sposób trwały bierze udział w jej pobudzaniu, procesy wzrostu lub zmian metabolicznych zachodzą w obu komórkach tak, że sprawność neuronu A jako jednej z komórek pobudzających B, wzrasta.”

$$\Delta W_{ij} = \eta a_i(t) o_j(t)$$

Na poziomie molekularnym:
LTP - Long Term Potentiation
LTD - Long Term Depression
E. Kandel, Nobel 2000

Neurony

Computational Cognitive Neuroscience – modelowanie pojedynczych neuronów i niewielkich grup tak, by zachować mierzalne parametry.

Impulsy wysyłane przez neurony => nieliniowe procesy.

Analiza zjawisk nieliniowych – trudna, niewiele ścisłych rezultatów, niskie wymiary zagadnień, a neurony mają interakcje z tysiącami synaps.

Metody analityczne są tu mało przydatne.

Alternatywy: symulacje komputerowe i elektroniczne układy analogowe.

Dokładność symulacji vs. koszty: interesujące zachowania już w najprostszych sieciach neuronowych.

Zachowanie neurofizjologicznie wymaga skomplikowanych modeli z impulsującymi neuronami.

Modelowanie sieci

Cel modelowania ANN:

- badanie formalnych własności układów prostych, nieliniowych elementów oddziaływujących ze sobą i wykazujących kooperatywne własności.
- modelowanie funkcji biologicznych neuronów.

Rozważamy uproszczony model neuronu, połączmy wiele takich elementów razem i zbadajmy zachowanie się systemu.

Dodajmy parametry, pozwalające na adaptację układu, sformułujmy regułę uczenia, czyli adaptacji parametrów.

- Pierwszy krok – wybór modelu neuronu.

Neurobiologia

Decydującą rolę odgrywa przewodnictwo synaptyczne.

Niewiele jest na to bezpośrednich dowodów!

Badania Kandela (Nobel 2000) nad ślimakami *Aplysia* i krabami *Limulus*.

Pośrednie dowody: ogólny wzrost liczby i wielkości synaps w procesie uczenia się.

Dokładny opis wymaga uwzględnienia:

- różnicy typów synaps,
- neurotransmiterów i neuromodulatorów,
- dynamiki impulsacji, lokalnych obwodów

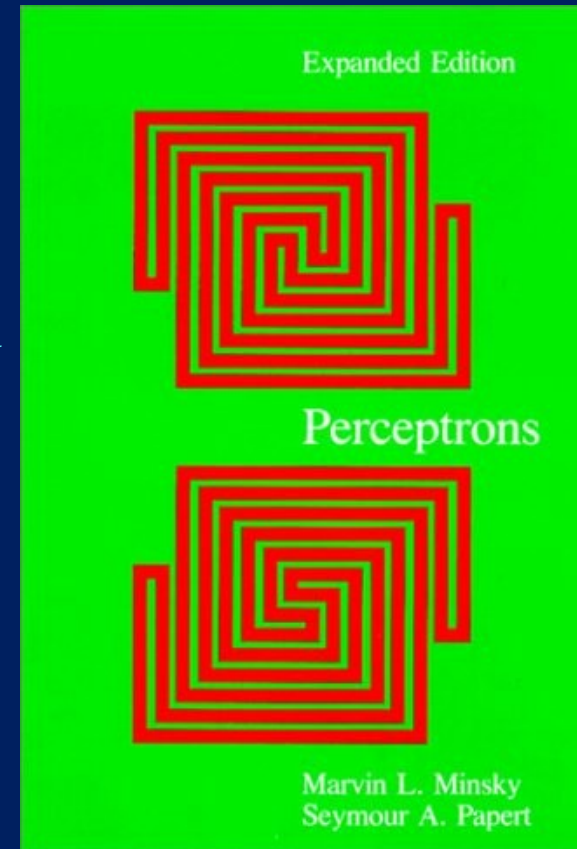
Możliwości ANN

Badania możliwości obliczeniowych („klas uniwersalności”) algorytmów ANN.

- **szybkość uczenia się, pojemność informacyjna – silnie zależy od rodzaju zastosowanych neuronów.**

Są jednak klasy zadań, które wykraczają poza asocjacje, np. problem spójności grafów.

Rozwiązanie za pomocą ANN synchronizujących impulsy jest możliwe.

Neurony progowe

McCulloch, Pitts (1943-49): przetwarzanie informacji w sieciach logicznych.

Sieć elementów logicznych ma moc automatu Turinga.

MacCulloch i Pitts (1943):

Zdarzenia neuronalne i ich relacje traktowane być mogą za pomocą logiki zdań.

Model logiczny (binarny): zmiana amplitudy, czasu, kształtu impulsu nie gra roli, teoretycznie nie zwiększa mocy obliczeniowej sieci.

Neurony McCullocha i Pittsa:

- mogą być tylko w dwóch stanach, aktywne albo nieaktywne;
- każdy neuron ma ustalony próg pobudzenia;
- sygnały dochodzą przez synapsy pobudzające i hamujące;
- wszystkie synapsy mają identyczny wpływ;
- sygnały sumują się w pewnym kwancie czasu;

Czym jest Artificial Neural Network? (ANN)

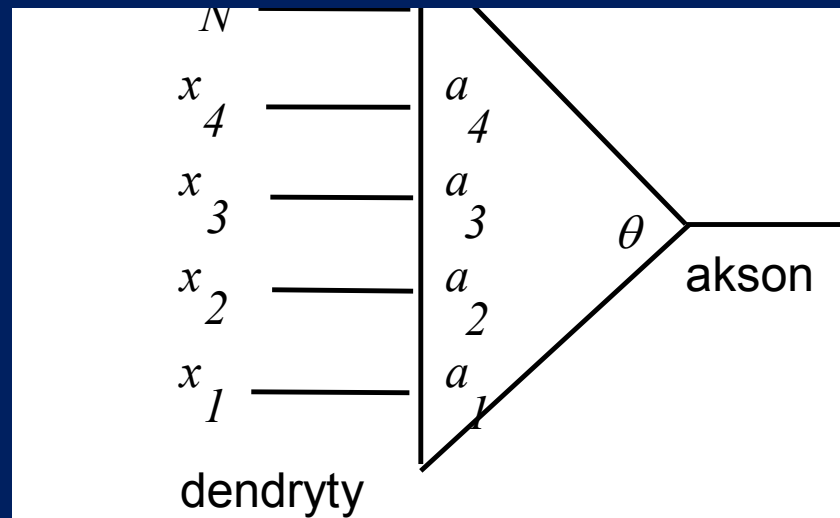
- **ANN jest metodą obliczeniową bazującą na funkcjonowaniu mózgu i systemów nerwowych w organizmach biologicznych**
- **System obliczeniowy zrobiony z wielu prostych wzajemnie połączonych elementów, które przetwarzają dane za pomocą dynamicznej zmiany stanów tych elementów spowodowanej zewnętrznymi wejściami.**

—R.Hecht-Nielsen (1989)

Neuron MC-P

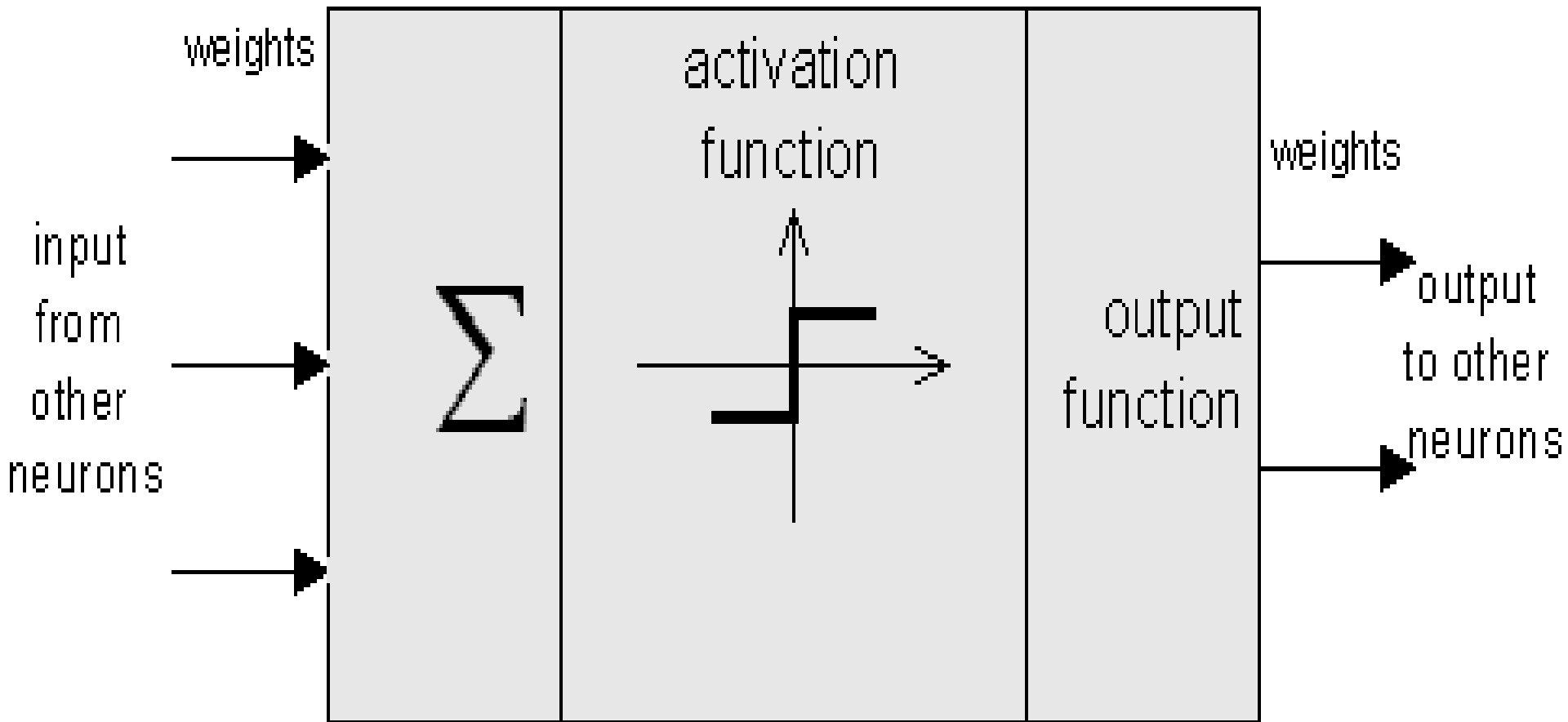
- sygnały wejściowe $x_i = 0, 1$;
- rodzaj pobudzenia $W_i = \pm 1$ (synapsy pobudzające i hamujące);
- próg wzbudzenia neuronu $\theta > 0$

Sygnał wyjściowy: **ważone sumowanie**
w dyskretnych momentach czasu:

$$o(x) = \begin{cases} 1 & \text{gdy } \sum_{i=1}^N W_i x_i \geq \theta \\ 0 & \text{gdy } \sum_{i=1}^N W_i x_i < \theta \end{cases}$$

Przykład pojedynczego neuronu

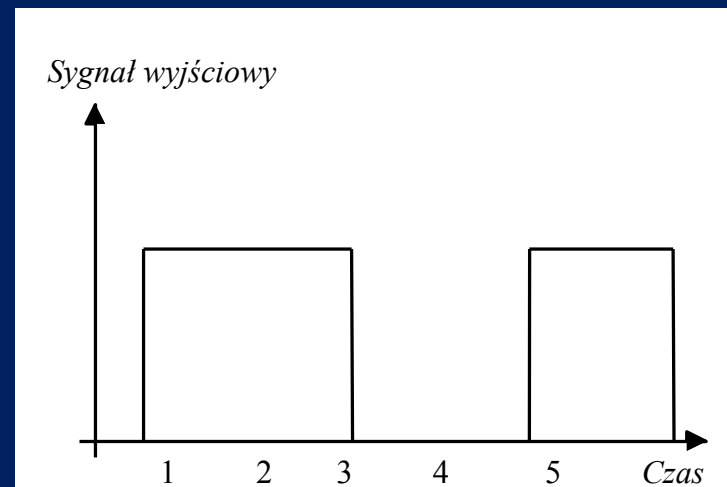
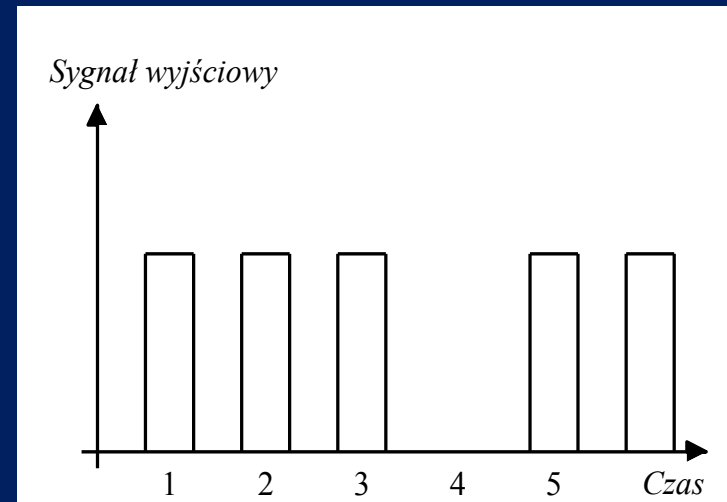
Sieci MC-P

Po wysłaniu impulsu rzeczywisty neuron przechodzi w stan spoczynku.

ANN: najpierw zbadano procesy niezależne od czasu, potem dynamikę.

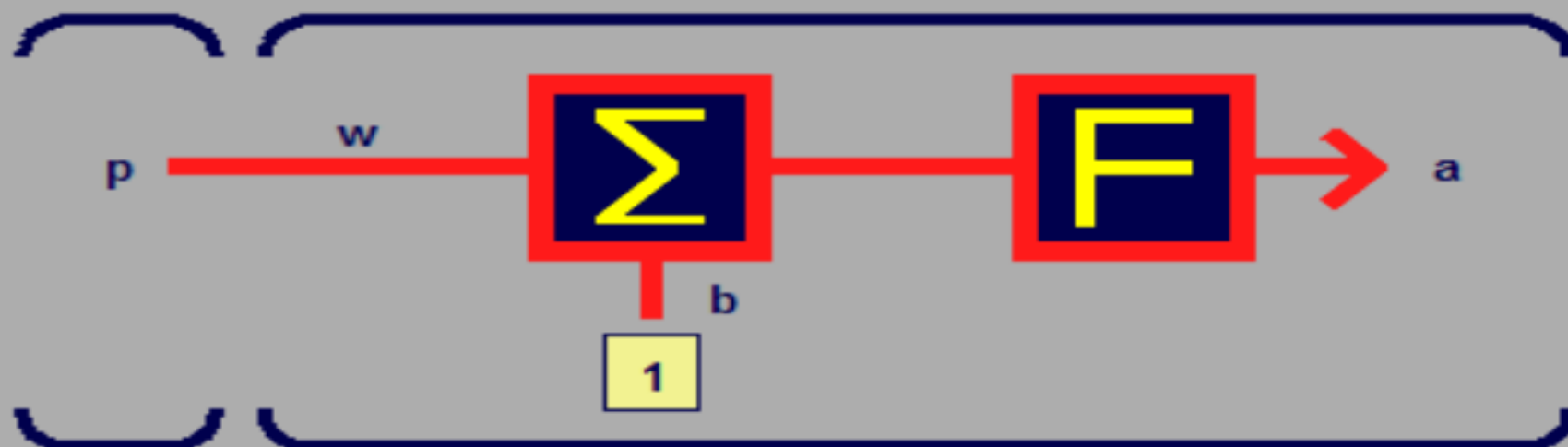
Sieci logiczne z synchronizacją impulsów robią to samo, co sieci bez synchronizacji, jeśli dodamy dodatkowe neurony opóźniające.

Stałą aktywność neuronów w sieciach logicznych łatwo jest zamienić na serię impulsów wprowadzając pomiędzy momentami t , $t+1$ pośredni moment $t+1/2$ czasu, w którym neurony są w spoczynku.

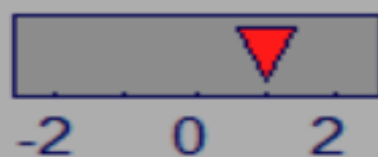

Input

Linear Neuron: $a = \text{purelin}(w \cdot p + b)$

w

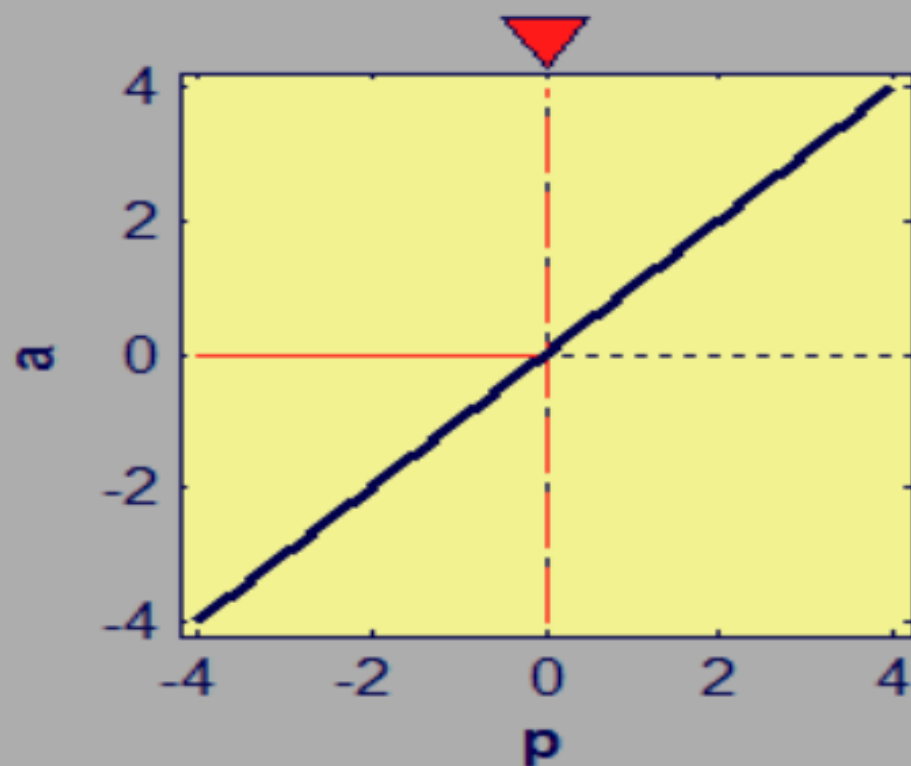

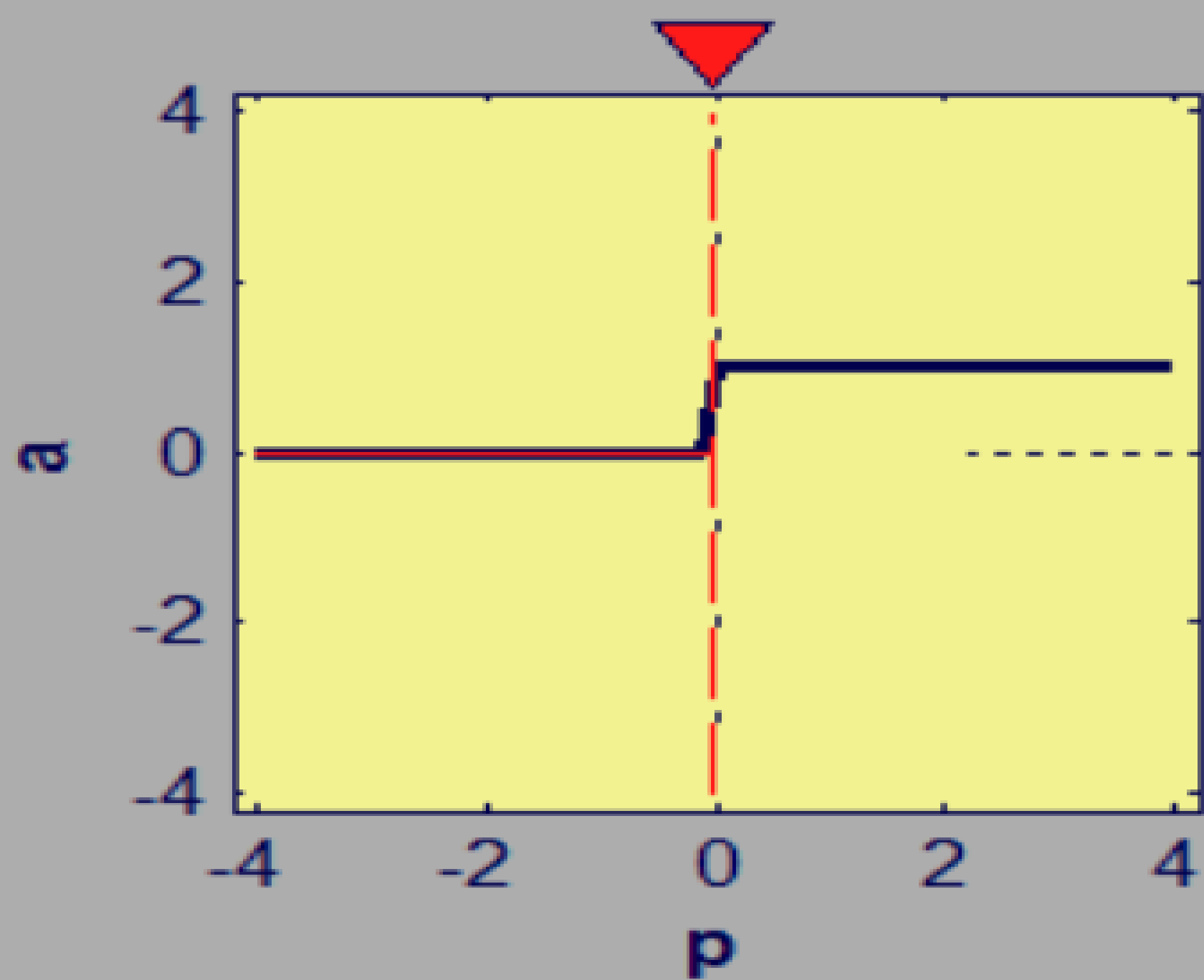
b

F :

Purelin

Sieci logiczne i biologiczne

W sieciach biologicznych miarą aktywności jest częstotliwość + długość (czas trwania) serii impulsów.

Podejście synchroniczne:

zakładamy istnienie centralnego zegara, obliczamy w czasie t stan aktywności wszystkich neuronów jednocześnie.

Podejście asynchroniczne:

sumowanie impulsów w okienku czasowym, krótkim w porównaniu z szerokością impulsów (ok. 0.25 ms, czas impulsów 1 ms).

Sieci logicznych neuronów mogą zrealizować dowolne funkcje logiczne.

Ucząc się funkcji logicznych sieci realizują reguły w postaci:

IF θ z N argumentów jest prawdziwych THEN konkluzja.

Separowalność

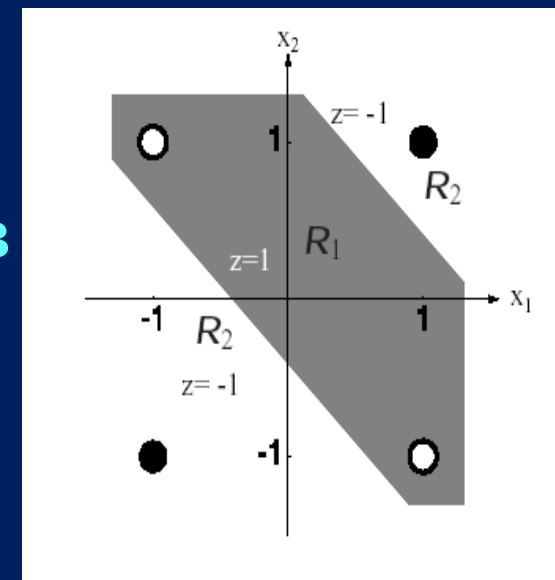
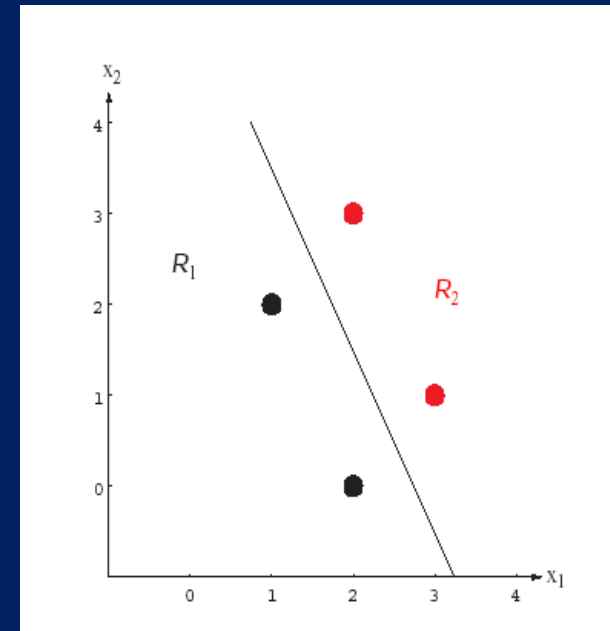
Pojedynczy neuron realizuje tylko funkcje liniowo separowalne, tzn. wartości $f(x)=T$ można oddzielić od $f(x)=F$ za pomocą płaszczyzny.

Np: funkcja $f(A,B) = A.OR.B$ jest separowalna.
Za to funkcja $f(A,B) = A.XOR.B$ nie jest liniowo separowalna.

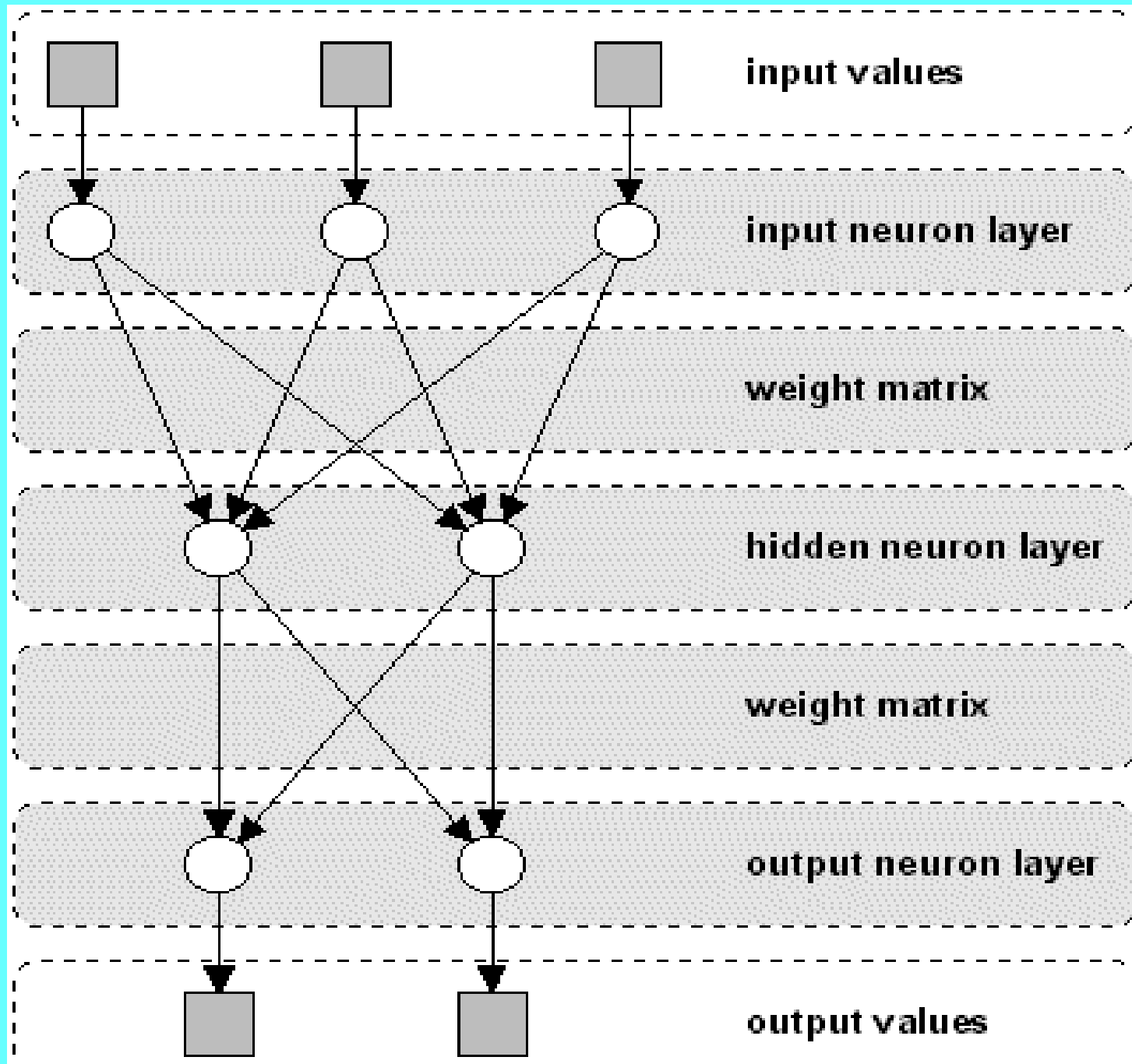
Dodatkowe synapsy hamujące pozwalają na realizację dowolnej funkcji.

Np. wejścia hamujące $A'=B$ i $B'=A$ i pobudzające A, B pozwalają na realizację funkcji XOR.

Mechanizm hamowania presynaptycznego został odkryty przez Johna Ecclesa dopiero po pracach teoretycznych!

Sieć z trzema warstwami neuronów

Rodzaje ANN

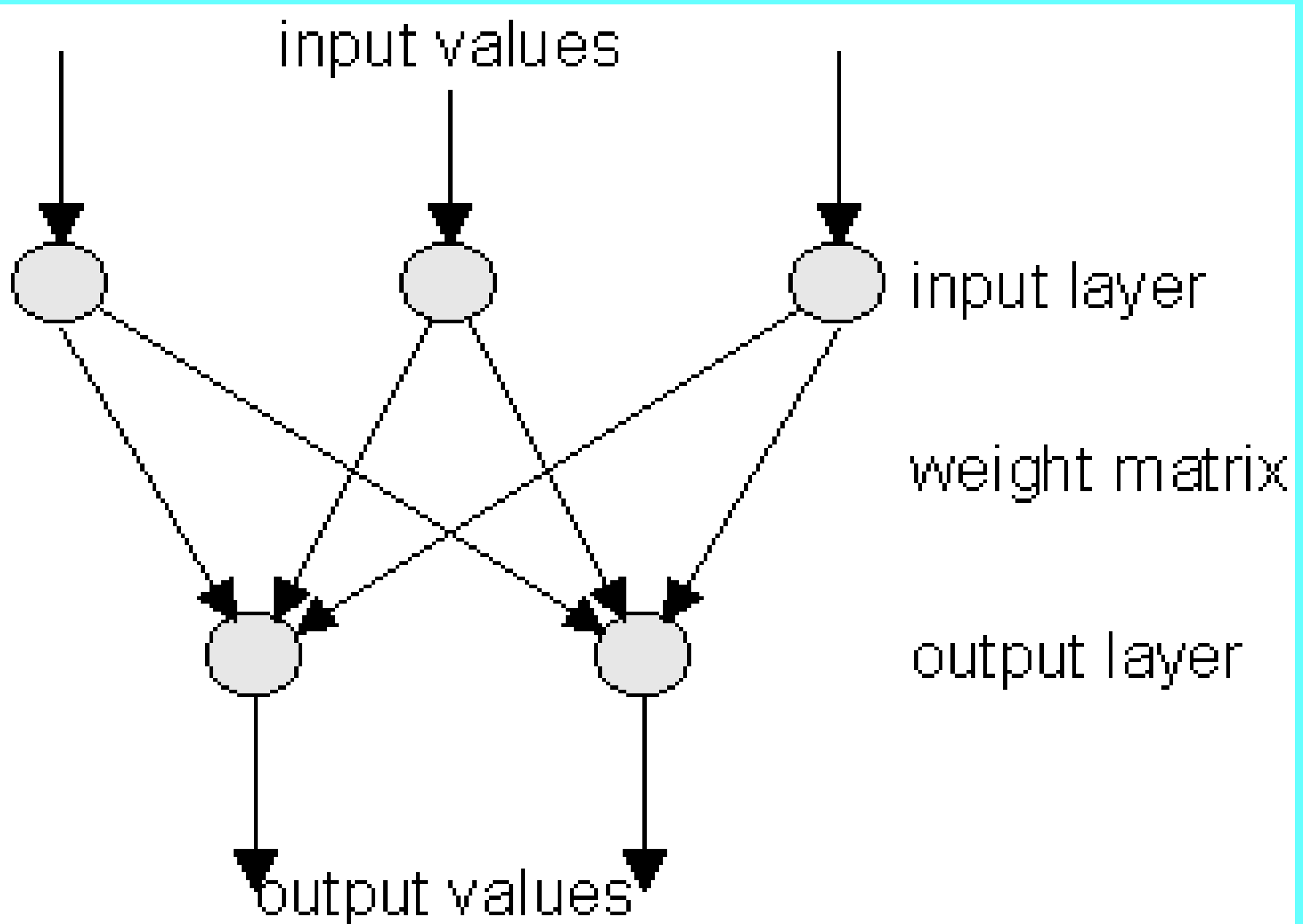
Mogą być klasyfikowane na podstawie:

- **typów (feedforward or feedback)**
- **struktury**
- **algorytmu uczenia**

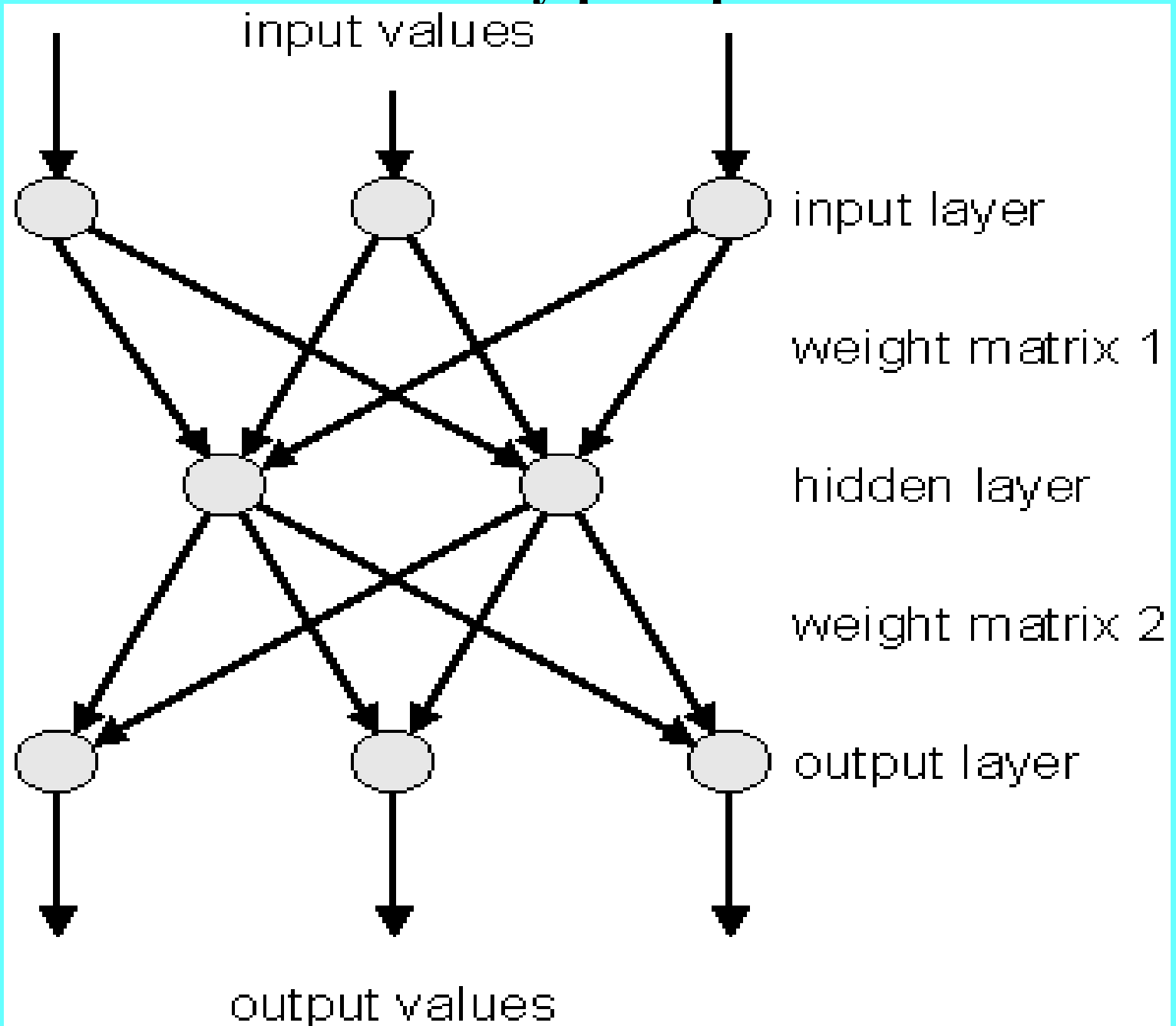
Wybrane ANN

- **Perceptron**
- **Wielowarstwowy perceptron**
- **Sieci Hopfielda**
- **Mapa cech Kohonena (Kohonen Feature Map)**

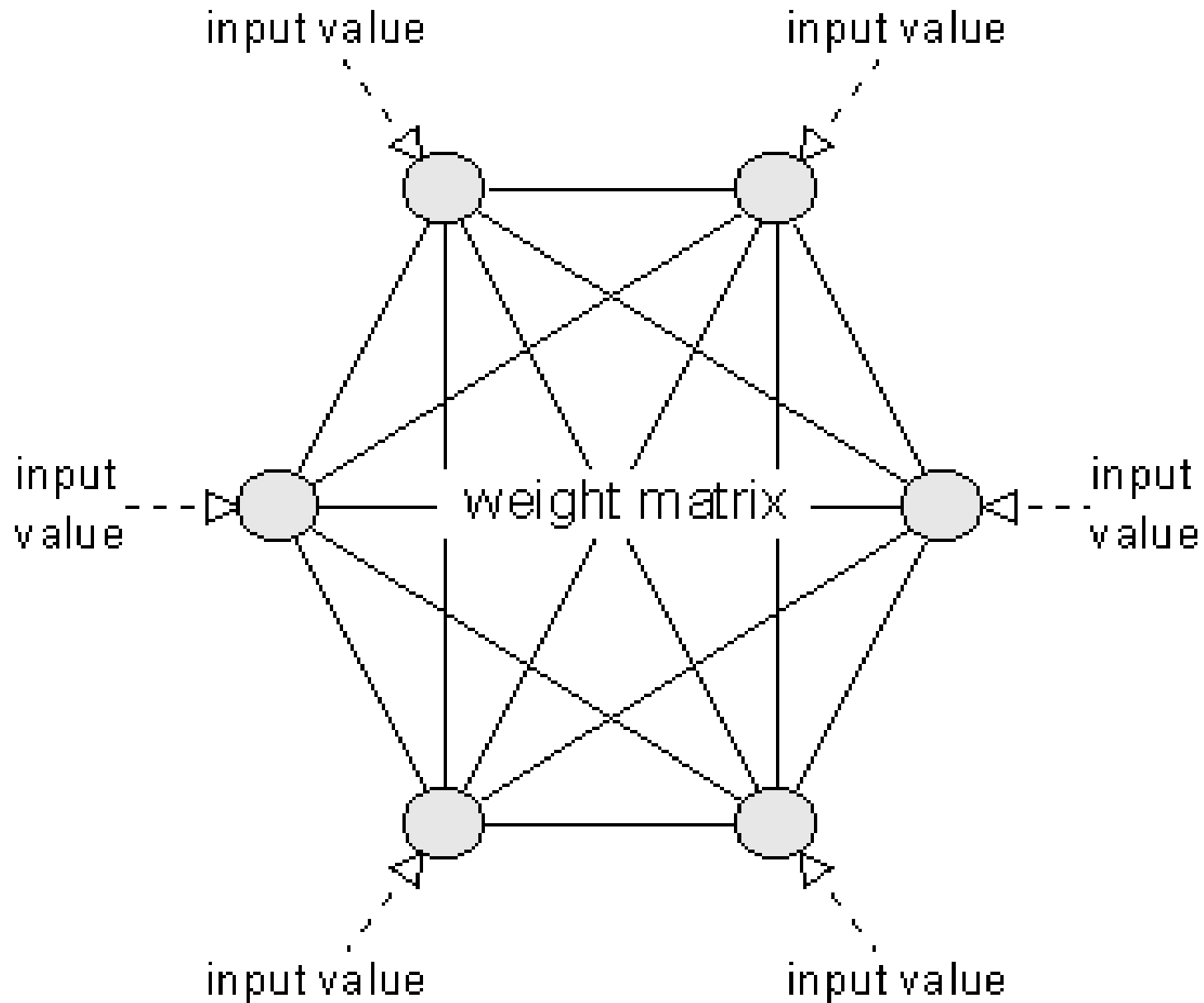
Perceptron

Wielowarstwowy perceptron

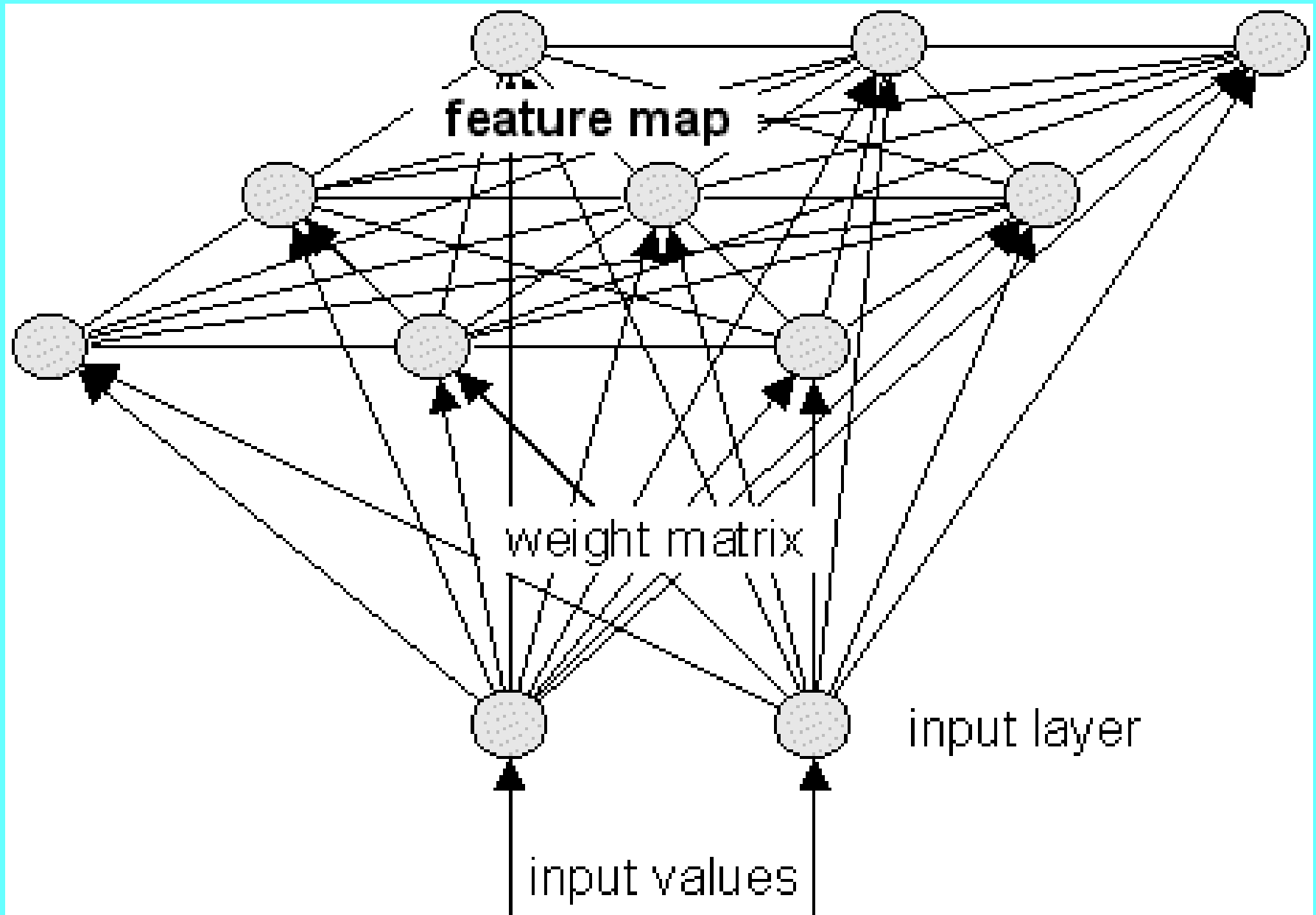

Sieć Hopfielda

Mapa cech Kohonena

Obszary zastosowań

- **kojarzenie wzorców**
- **klasyfikacja wzorców**
- **wykrywanie regularności, trendów**
- **przetwarzanie wzorców**
- **rozpoznanie mowy**
- **optymalizacja**
- **sterowanie robotami**
- **przetwarzanie niedokładnej i niekompletnej informacji**
- **zapewnienie jakości**
- **prognoza giełdowa**
- **symulacje**

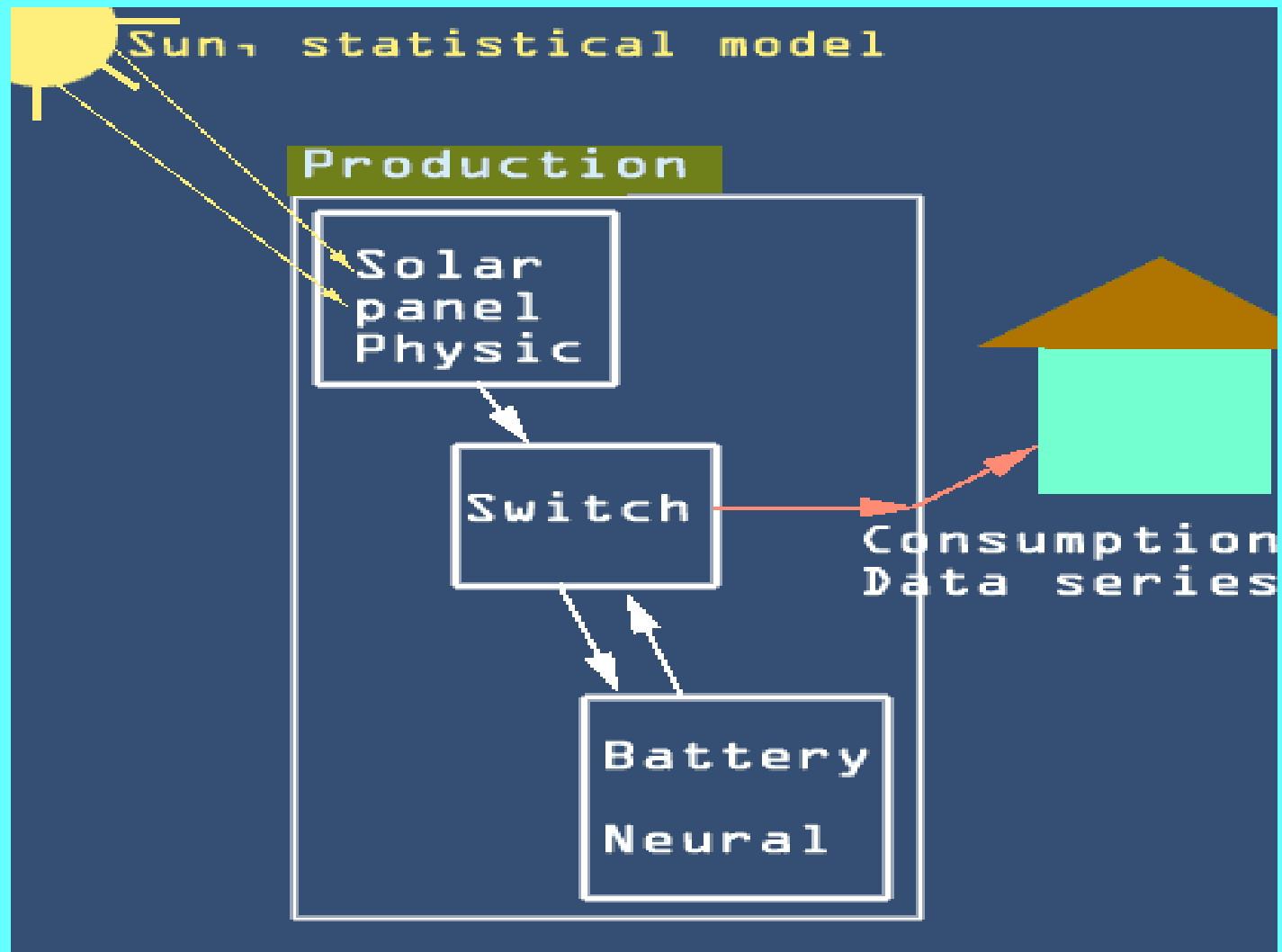
Ograniczenia ANN

- **Problemy z symulacją współbieżności w ANN**
- **Niewyjaśniony brak stabilności w pewnych sytuacjach**

Stosowanie ANN

- **Równoczesna symulacja ANN i innego systemu po to, aby uniknąć błędów spowodowanych przez ANN**
- **ANN jako podsystem globalnego modelu w wypadku, gdy występują trudności i niezrozumienie w modelowaniu jakiegoś zjawiska**
- **Adaptacyjne modele, które „potrafią się uczyć”, na podstawie analizy błędów; taki model może być zdolny do uwzględnienia sytuacji, której wcześniej nie rozważano**

System energii słonecznej

Modele panelu słonecznego, promieniowania słonecznego i zużycia energii są dobrze znane

Baterie słoneczne z ANN działają wydajniej; ANN jako podsystem